

ПРАВНИ АСПЕКТИ ОБРАЧУНА ЗАТЕЗНЕ КАМАТЕ

***Апстракт:** Затезна камата представља најважније и опште-прихваћено средство за сузбијање доцње у испуњењу новчаних обавеза. У овом раду посебну пажњу посветићемо начину обрачуна затезне камате због његовог утицаја на укупни износ дуга. Услед недостатака наших прописа затезна камата се у пракси обрачунава на специфичан начин који ћемо детаљно приказати. Будући да су домаћи прописи из ове области нејасни и непрецизни, а пракса недоследна па и контрадикторна, изнећемо неке предлоге и указати на релевантне прописе Европске Уније. Поменућемо инструменте предвиђене Директивом о сузбијању доцње у испуњењу новчаних обавеза као и актуелни предлог нове директиве из априла 2009, а које би било корисно имплементирати у наше право због компаративних предности у односу на важећа домаћа решења.*

***Кључне речи:** Затезна камата, обрачун, новчане обавезе, анатоцизам, конформни метод, каматна стопа.*

Увод

Једна од најважнијих правних последица дужничке доцње је обавеза плаћања затезне камате. Дужник који задоцни са испуњењем новчане обавезе дугује, независно од своје кривице, и затезну камату, на коју поверилац има право без обзира на то да ли је претрпео какву штету због дужникове доцње.¹ Сматра се да задоцњење у исплати новчаног дуга *ipso facto* ствара право на страни повериоца да захтева од дужника и исплату законом предвиђене камате.²

Камата је накнада која се плаћа за употребу туђих заменљивих покретних ствари.³ Будући да је новац покретна, телесна, потрошна, заменљива, дељива и генерична ствар,⁴ камата је накнада на коју поверилац има право због тога што је лишен извесне своте новца, под условом да је одређена према висини дуга и према времену његовог трајања.⁵

У свакодневном говору често се мешају термини *камата* и *каматна стопа*, иако је њихово значење различито.⁶ Каматна стопа је величина која одређује износ камате и најчешће се, на годишњем нивоу, утврђује у процентима од главнице.

Затезна камата припада повериоцу, по самом закону, зато што је дужник у доцњи, без обзира да ли је обавеза произашла из уговора или неуговорног односа и по каматној стопи на коју субјекти облигационог односа, по правилу, немају утицај.⁷ Затезна камата има сложену

---

1 Чл. 277. и 278. Закона о облигационим односима, («Сл. лист СФРЈ», бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, «Сл. лист СРЈ», бр. 31/93 и «Сл. лист СЦГ», бр. 1/2003 - Уставна повеља).

2 Слободан Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1981, стр. 96.

3 Обрад Станојевић, одредница *Камата*, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада, Београд, 1978, том II, стр. 673; Ивица Црнић, *Затезна и уговорна камата*, *Наша законитост*, бр. 9-10, 1988, стр. 1071.

4 Радмила Ковачевић Куштирмовић и Мирослав Лазић, *Стварно право*, Ниш, 2009, стр. 26.

5 Јаков Радишић, *Облигационо право*, Београд, 2008, стр. 65.

6 Тако се нпр. на питање „Колика је камата?“ често (и од правника и од економиста) добија одговор „у процентима“, што заправо представља каматну стопу.

7 Термин „затезна камата“ је дескриптиван: што је дуже у доцњи, дужник више дугује повериоцу и тај раст је оно што га „затеже“. Затезна камата назива се још и *мораторни интерес*, што указује на повезаност са дужничком доцњом (*mora debitoris*).

функцију. Она може, као и уговорна камата бити цена употребе новца, али и накнада стварне или претпостављене штете коју поверилац трпи зато што је лишен употребе новца услед дужникове доцње.⁸

Правна природа затезне камате је спорна. Неки аутори сматрају да је затезна камата вид новчане казне за неуредног дужника која се по својој правној природи уподобљава претпостављеној имовинској штети.⁹ Са друге стране, истиче се да је ово мишљење неприхватљиво зато што дужник дугује затезну камату и кад није одговоран за затоцњење као и да у имовинско-правним односима нема места кажњавању.¹⁰ Поједини аутори виде затезну камату превасходно као средство појачања уговорне дисциплине дужника, а не као накнаду за коришћење туђег новца.¹¹ По њима, функција затезне камате је двојака: састоји се у дисциплиновању дужника и у накнади штете коју поверилац трпи због доцње са плаћањем. Поред тога, помиње се још једна функција затезне камате: она се састоји у накнади дела вредности главнице коју је поверилац изгубио због непрекидног пада куповне моћи новца. Право повериоца на затезну камату предвиђа ЗОО, а обрачун затезне камате уређен је Законом о висини стопе затезне камате.¹²

У раду ће се, најпре, размотрити утицај метода обрачуна затезне камате на обим дужникове обавезе,¹³ као и правно регулисање затезне камате у праву Републике Србије. Затим ће се указати на један другачији поглед на конформни метод, изложити критика постојеће

8 Обрад Станојевић, Коментар Закона о облигационим односима, редактори: Борислав Т. Благојевић, Врлета Круљ, Београд, 1980, стр. 690.

9 Иванка Лекић, *Доцња дужника и право повериоца на камату*, Правни живот, бр. 10-12/1988, стр. 348; Јелисавета Василић, *Праведно право и постојећа законска решења у области банкарског пословања*, Правни живот, бр. 9-10/1994, стр. 956; Ивица Црнић, *op. cit.* стр. 1071.

10 Ивица Јанковец, *Правни аспекти новчаних обавеза*, Београд, 2003, стр. 132.

11 Вилим Горенц, Коментар закона о обвезним односима, Загреб 2005, стр. 68.

12 Закон о висини стопе затезне камате, Службени лист СРЈ^с, 9/2001.

13 Обрачун камате није искључиво „економска тема“, иако се тако чини зато што је камата предмет и неких економских дисциплина. Обрачун затезне камате везан је за математику која је као универзални језик нужно, али и погодан средство за објашњавање различитих реалних и апстрактних појава па и затезне камате која је неспорно правна категорија. Угледни *Oxford Journals* издаје посебан часопис посвећен примени математике у праву, види: <http://lpr.oxfordjournals.org/>.

праксе и, уз могућа решења за прихватљивији обрачун затезне камате, приказати и решење које је усвојено у праву Европске уније. На крају рада дат је један општи закључак, као и неколико предлога у вези са уређењем затезне камате у будућој кодификацији грађанског права Републике Србије.

1. Утицај метода обрачуна на обим затезне камате

Колико ће дужник дуговати повериоцу, уколико задоцни са исплатом, зависи од метода обрачуна затезне камате. Постоје два основна начина обрачуна камате: прост и сложен каматни рачун. Будући да се прост каматни рачун користи у упоредном праву, а један облик сложеног каматног рачуна у праву Републике Србије, оба заслужују објашњење.

Прост каматни рачун подразумева да се каматни коефицијент (каматна стопа изражена као децимални број) увек множи истом главницом. Такав метод обрачуна камате назива се још и једноставан, пропорционалан, линеаран или обичан каматни рачун.

Основна карактеристика сложеног каматног рачуна је да се камата после одређеног временског интервала додаје главници, па се камата надаље обрачунава у односу на нову, увећану главницу. Према томе, применом сложеног рачуна добија се камата на камату. Тежак положај дужника сложене камате сликовито описује америчка изрека да постоје две врсте људи на свету: „они који разумеју сложену камату и они који су проклети да је плаћају.“

За разлику од простог, код сложеног каматног рачуна главница којом се множи каматни коефицијент је увек различита, зато што се увећава додавањем камате из претходног временског интервала. То додавање камате главници назива се приписивање (капитализација). Да би се израчунала сложена камата, потребно је знати, поред каматне стопе и трајања доцње, и колико се пута врши капитализација у току периода за који је дата каматна стопа.

Утицај начина обрачуна затезне камате на укупан износ дуговања је значајан. Пример 1: Износ потраживања од 5500 динара, ако је каматна стопа 12% годишње, после 2 године нарашће: на 6820 динара, ако се примени прост каматни рачун; на 6899,2 динара ако се

примени сложен каматни рачун а капитализација врши годишње, на 6983,54 ако се врши месечно и на 6991,59 ако се врши дневно. Што је доцња дужа и што је износ потраживања већи, разлике су драстичније.

2. Затезна камата у праву Републике Србије

Право на затезну камату предвиђа Закон о облигационим односима, али су законска решења временом мењана. Најпре је Законом о облигационим односима из 1978. прописано да дужник који задоцни са испуњењем новчане обавезе дугује поред главнице и камату по стопи која се у месту испуњења плаћа на штедне улоге по виђењу, док се за новчану обавезу из уговора у привреди примењује каматна стопа коју прописује Савезно извршно веће.¹⁴

Потом је 1989. године изменом ЗОО,¹⁵ уведен једнак режим затезне камате за новчане обавезе из уговора у привреди и за обавезе ван таквих уговора тако што су ставови 1. и 2. чл. 277. ЗОО замењени јединственим ставом који је и данас на снази: „Дужник који задоцни са испуњењем новчане обавезе дугује, поред главнице, и затезну камату по стопи утврђеној савезним законом“.¹⁶ Исте, 1989. године, ступио

14 Ст. 1. и 2. чл. 277. Закона о облигационим односима, „Службени лист СФРЈ“, бр. 29/78. Интересантно је да слично решење постоји и у Начелима европског уговорног права, чл. 9:508(1), где је прописано да поверилац има право на затезну камату по каматној стопи по којој комерцијалне банке у месту плаћања дају краткорочне позајмице првокласним зајмопримцима.

15 Измене извршене Законом о изменама и допунама Закона о облигационим односима („Службени лист СФРЈ“, бр. 57/89). Рестриктивним тумачењем норми ЗОО о затезној камати (чл. 277. – 279.) може се донети погрешан закључак да затезна камата погађа искључиво неажурне дужнике новчане обавезе. Међутим, затезну камату може дуговати и уговарач чија обавеза има другачији карактер. Тако је у једном случају купац тражио од продавца затезну камату на унапред уплаћену цену возила за период од падања у доцњу до испоруке аутомобила. Продавац је приговорио да његова обавеза није новчана и да зато нема места примени поменутих чланова ЗОО, али је суд ипак пресудио у корист купца (Одлука ВСС, Рев. 1452/91 од 5.9.1991, наведено према: Ђорђе Николић, *Практикум за Облигационо право*, Београд, 2001, стр. 257.)

16 Проф. Јанковец упозорава да је потребно правити разлику између ове две врсте послова. Привредни субјект коме на време није плаћен дуг редовно трпи већу штету него грађанин који не обавља привредну делатност. Ивица Јанковец, *Уговорна одговорност*, Београд, 1993, стр. 318.

је на снагу Закон о висини стопе затезне камате, по коме се обрачун затезне камате вршио месечно, применом конформне методе.¹⁷

Данас је у Србији затезна камата регулисана Законом о висини стопе затезне камате из 2001. године.¹⁸ Поред каматне стопе, овај закон одређује и начин обрачуна камате. Из норми Закона о висини стопе затезне камате неспорно произлази: 1. да каматна стопа зависи од кретања цена на мало и прописане фиксне каматне стопе од 0,5 % месечно; 2. да је каматна стопа одређена на месечном нивоу; 3. да се примењује конформна метода.

И поред наведених закључака, најважније одредбе овог закона су нејасне и непрецизне на шта је већ указано у литератури.¹⁹ Члан 2, који нормира висину каматне стопе, је „магловит“ зато што није ни наговештено у каквом су односу стопе из прве и друге тачке.²⁰ Не може се једна стопа „састојати“ од других. У норми се не прецизира да ли је стопа затезне камате њихов збир, просек или њихов производ, или је пак само у одређеним случајевима једнака некој од њих.

Други проблем је у томе што Закон о висини стопе затезне камате одређује каматну стопу на месечном нивоу, што отежава обрачун. На пример, ако доцња траје годину дана, то значи да се камата обрачунава са 12 различитих каматних стопа. Што је доцња дужа, обрачун камате је компликованији из месеца у месец.

Трећи проблем везан је за, скоро неприменљив, став 1. члана 3. Закона о висини стопе затезне камате.²¹ Уколико применимо норму онако како је формулисана, добијамо да је дуг са каматом мањи и од самог дуга и од стварне камате!²² Пропис треба да буде јасан и сваком

---

17 Закон о висини стопе затезне камате, „Службени лист СФРЈ“, бр. 57/89. чл. 1. ст. 1. Овај закон је претпео бројне измене техничког карактера.

18 Закон о висини стопе затезне камате, „Службени лист СРЈ“, бр. 9/01.

19 Предраг Трифуновић, *Затезна камата – нека спорна питања*, Билтен Врховног суда Србије бр. 3, 2003, стр. 280.

20 Чл. 2: „Стопа затезне камате састоји се од: 1. месечне стопе раста цена на мало. 2. фиксне стопе од 0,5% месечно.“

21 Чл. 3: „Обрачун дуга увећаног за затезну камату врши се тако да се фиксна стопа од 0,5% множи износом главног дуга увећаног за камату по стопи из члана 2. тачка 1. овог закона, применом конформне методе“.

22 Детаљно објашњење: Михајло Цветковић, *Европска директива о сузбијању доцње у испуњењу новчаних обавеза и могућност њене имплементације у наше право*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 53, 2009, стр. 251.

разумљив, а оваква норма не само да је контрадикторна и нејасна,²³ него чини се и потпуно погрешна.²⁴ Законодавац је заправо желео да каже да на номинални износ дуга треба применити стопу раста цена на мало коришћењем конформне методе, а затим добијени износ сабрати са номиналним износом дуга. Тако добијени збир треба увећати за 0,5%.

Наведени недостаци законских одредби допринели су да се у Србији већ дуже време примењује један специфичан метод обрачуна затезне камате који ћемо представити у наставку рада.

Конформни метод обрачуна затезне камате, како је схваћен у нашој пракси, подразумева примену конформних коефицијената уз капитализацију на крају сваког календарског месеца.²⁵ Овакво схватање конформног метода апострофира се и у радовима теоретичара, и у судској пракси.

Тако професор Јанковец сматра да када се израчуна затезна камата за први месец задоцњења, добијени износ у наредном месецу задоцњења треба приписати главном дугу, па на укупну суму обрачунати затезну камату за тај месец, што треба понављати док траје доцња. То је, по његовом мишљењу, „конформни метод обрачуна затезне камате, који значи приписивање (додавање) главници обрачунате камате за претходни период код обрачуна камате за наредни период“.²⁶ Ради

23 Драгиша Слијепчевић, *Допуштеност анатоцизма у обрачуну законске затезне камате*, Билтен Врховног суда Србије, бр. 3/2004, стр. 153.

24 Математичке операције је много лакше исказати математичким формулама него реченицама. Зато би било боље да будуће законско решење садржи математичке формуле са одговарајућим објашњењем шта која величина значи. На тај начин свако би могао да израчуна камату без обавезе да зна да ли се ради о простом или сложеном каматном рачуну, пропорционалним или конформним коефицијентима. Британски *Late Payment of Commercial Debts (Interest) Act* из 1998, предвиђа да формулу утврђује и објављује Влада (види чл. 6.1.а). Такав приступ примењен је у ранијем хрватском Закону о каматама („Народне новине - службени лист Републике Хрватске“, бр. 94/2004.), видети чл. 3.

25 Конформни коефицијенти су исто што и „обични“ каматни коефицијенти са тим што се током периода за који је одређена каматна стопа непрекидно мењају, „уклапајући“ се тако да тек на крају обрачунског периода достигну пуну вредност. Отуда и назив *конформни*. Конформизам је кретање неке величине (или појединца) у правцу саглашавања са важећим, општеприхваћеним групним вредностима и нормама.

26 Ивица Јанковец, *op. cit.* стр. 134.

прецизности, напоменућемо да се капитализација не врши на сваких месец дана кашњења, већ на крају сваког календарског месеца.

Исти став о начину обрачуна затезне камате има и Врховни Суд Србије који у својим одлукама истиче да конформни метод за израчунавање камате подразумева приписивање доспеле камате неисплаћеној главници чиме се увећава главница која након тога служи као основица за обрачун затезне камате у наредном месецу.²⁷

Полазећи од наведеног схватања конформног метода, обрачун затезне камате у пракси се врши на следећи начин. Први корак обрачуна свакако је утврђивање каматне стопе, односно конформних коефицијената. Каматна стопа затезне камате за одређени месец утврђује се по формули у којој је једина непозната вредност месечна стопа раста цена на мало (СРЦ) која се добија тако што се од индекса цена на мало за одређени месец одузме број 100.²⁸

Пример 2: Применом наведене формуле није тешко израчунати да стопа затезне камате за месец септембар 2009. године износи 0,8015%, зато што је индекс раста цена на мало у септембру био 100,3.

После првог корака који је усмерен на утврђивање каматне стопе, други корак зависи од тога да ли ће у обрачунском периоду доћи до приписивања камате главници. До приписивања долази само уколико обрачунски период захвата различите календарске месеце. Оба случаја илустроваћемо примерима 3 и 4.

Пример 3: За потраживање од 1000000 динара, уз стопу затезне камате од 0,8015%, камата за половину месеца септембра обрачуната

---

27 Одлука Врховног суда Србије Пзз. 22/98 од 8. јула 1998, Судска пракса привредних судова, Билтен, бр. 1/99 стр. 84. У другој одлуци наводи се: „Овај метод израчунавања камате подразумева приписивање доспеле камате неисплаћеној главници, чиме се увећава главница која након тога служи као основица за обрачун затезне камате у наредном периоду.“ (Одлука Врховног суда Србије Прев. 230/98 од 11. новембра 1998, Судска пракса привредних судова, Билтен, бр. 1/99 стр. 84.)

28 Израчунавање каматне стопе: $K = 100 * ((1 + \text{СРЦ}/100) * (1 + 0,5/100) - 1)$, где је: К - затезна каматна стопа у %; СРЦ - месечна стопа раста цена на мало из тачке 1. члана 2; 0,5% - фиксна стопа прописана тачком 2. члана 2. Индекс цена на мало утврђује и објављује Републички завод за статистику. Из самог текста Закона о висини стопе затезне камате врло је тешко доћи до математичког израза за израчунавање каматне стопе. Закон би био много јаснији да садржи формулу, а не њен „текстуални опис“.

применом конформне методе износи 3999,5 динара.²⁹ У овом примеру доцња је трајала 15 дана у оквиру једног истог календарског месеца па није било приписивања камате главници.

Пример 4: Како израчунати затезну камату за потраживање које је доспело 1. августа 2009. ако је дужник испунио своју обавезу 15. септембра 2009? Износ потраживања је 1000000 динара. Решење има два корака. Прво се израчунава камата за месец август (5 810,73 динара).³⁰ Потом се израчунава камата за септембар (што је уједно и коначни износ). Међутим, после капитализације основица за септембар није 1 000 000 већ 1 005 810,73 динара. Износ камате коју дужник дугује је 9833,47 динара,³¹ док је износ камате за половину септембра сада 4022, 74 динара.

Треба приметити да камата за половину месеца септембра у примеру 3 износи 3999,5 динара, док у примеру 4 износи 4022,74 динара иако су и дуг, и каматна стопа, и временски период једнаки. Услед капитализације која се врши сваког 1. у месецу, овакав обрачун је неповољнији за дужника зато што поверилац добија камату на камату (напомињемо да протеком времена утицај капитализације постаје све израженији и већи).

3. Другачији поглед на конформни метод

Да би смо одговорили на питање да ли је начин обрачуна који се примењује у пракси исправан, нужно је утврдити шта је заправо конформна метода. Наиме, у литератури се могу наћи и другачија схватања у односу на она која смо до сада навели.

По једном таквом схватању, „Конформна метода је метода обрачуна камате уз претходни „дисконт“ (умањење) каматне стопе

29 Формула за обрачун „конформне“ камате: $G_k = G \cdot (1 + p)^{dm/m}$, где је: G_k - главница са каматом; G - главница; p - каматни коефицијент; dm - број дана у месецу за који се израчунава камата; m - укупан број дана у месецу. Применом формуле за обрачун „конформне“ камате на наш пример добијамо: $G_k = 1\,000\,000 \cdot (1 + 0,008015)^{15/30} = 1\,003\,999,5$.

30 Стопа затезне камате за август 2009. износи 0,6005%. Примењује се формула $G_k = G \cdot (1 + p)^{dm/m}$, dm је 30 јер камата тече од 2.8.2009, а m је 31 јер је то укупан број дана у месецу: $G_{авг} = 1\,000\,000 \cdot (1 + 0,006005)^{30/31} = 1\,005\,810,73$.

31 $G_{сеп} = 1\,005\,810,73 \cdot (1 + 0,008015)^{15/30} = 1\,009\,833,47$.

одређене на годишњем нивоу (или за неки други мањи период) и то тако умањеном каматном стопом да се потом сталним „приписивањем“ камате на главницу за одређене периоде (нпр. месечне, а евентуално и мање) долази коначно за укупан период (нпр. од годину дана) до укупне одређене каматне стопе која је већ одређена на годишњем нивоу (или евентуално за други одређени мањи период).³² Из ове дефиниције не може се закључити да приписивање камате треба наставити и после истека периода за који је одређена каматна стопа. Другим речима, ако је камата одређена на месечном нивоу, то не значи да главницу за следећи месец треба увећати за камату (како се то чини у пракси). Ако је желео сложени каматни рачун, законодавац је морао да одреди учесталост капитализације (годишње, месечно или дневно) јер то итекако утиче на износ камате (види пример 1). Међутим, у Закону о висини стопе затезне камате такве одредбе нема.

Сличне дефиниције наводе се и у радовима економиста. Тако један аутор конформну каматну стопу дефинише се на следећи начин: „Интересна стопа са којом улог од K новчаних јединица при m -пута годишњем капиталисању даје исти ефекат на крају n -те године као исти тај улог од K при годишњем капиталисању, зове се конформна стопа“.³³ По другој дефиницији конформна стопа „је стопа уз коју ће уложени капитал при већем броју капиталисања у току једне године нарасти на исту вредност као код годишњег капиталисања“.³⁴

Поменуто дефиниције односе се на каматну стопу на годишњем нивоу, али принцип је исти и за месечне каматне стопе. Ни из ових „економских“ дефиниција не може се закључити да после протеча рока за који је одређена каматна стопа треба приписати камату главници. У томе је основна разлика између „два схватања“ конформног метода обрачуна.

---

32 Михаило Мишковић, *Обрачун затезне камате конформном методом*, Судска пракса бр. 6/91, стр. 77.

33 Јелена Кочовић, *Финансијска математика*, Београд, 2001, стр. 69.

34 Економски лексикон, Београд, 1980, стр. 584.

4. Критика постојеће праксе

Примедбе формалноправног карактера. - Поједини аутори пишу о незаконитости конформне методе. Они сматрају да Закон о висини стопе затезне камате није основни и целовит закон, обзиром да је донет на основу ЗОО, тј. на основу изричитог овлашћења из чл. 277. ст. 1. ЗОО.³⁵ Према томе, Закон о висини стопе затезне камате, како и сам назив закона гласи, „не може да одређује начин обрачуна, већ само каматну стопу.“ Аутор закључује да се из „наведеног види да је законодавац прекорачио своја овлашћења.“

Са овим се не можемо сложити. Сви закони које доноси иста законодавна власт једнаког су ранга. Ограничења која поставља један закон не спречавају законодавца да донесе други закон другачије или чак супротне садржине. У том смислу законодавац не може „прекорачити овлашћења“. Познате су максиме *Lex specialis derogat legi generali* као и *Lex posterior derogat legi priori*, а да важи супротно, закони би били непроменљиви.

Исти аутор истиче да „конформна метода није у складу са природом затезне камате и начелима одштетног права, и да се њоме вређају појединачне одредбе ЗОО“. Основа замерка наведеним критикама је да су усмерене у погрешну мету. Аутор критикује конформни метод, а уствари треба критиковати то како је он схваћен и како се спроводи у нашој пракси, јер конформни метод заправо погодује дужнику.

Мишљење Уставног суда. - Уставном суду поднет је предлог за оцену уставности и законитости одредаба чланова од 2. до 4. Закона о висини стопе затезне камате. Предлагач је сматрао да оспорене одредбе Закона нису сагласне с Уставом, јер се „обрачуном камате на начин одређен тим одредбама Закона дужник кажњава, а поверилац без основа добија већу вредност дуга од оног који му припада“. Из истих разлога оспорене одредбе Закона, по мишљењу предлагача, „нису сагласне ни са Законом о облигационим односима“.

У сентенци одлуке Уставног суда истиче се да није несагласно са Уставом да се законом пропише обавеза дужника да плаћа затезну камату у случају доцње са испуњењем новчане обавезе, као и да се

³⁵ Петар Милутиновић, *О непримерности конформне методе за обрачун затезне камате*, Правни живот 10/2005, стр. 970.

одреди висина затезне камате и такво законско уређивање у складу је са уставним овлашћењем законодавца да уређује облигационе односе, а у оквиру тога, и затезну камату коју дугује дужник који задолжни са испуњењем новчане обавезе.³⁶ Уставни суд је расправљао само о законитости, али не и о суштини обрачуна затезне камате.

Процесна норма не може дерогирати материјалну норму. - Поједини аутори сматрају да се процесно правном одредбом о начину обрачуна затезне камате не може изменити материјално правни пропис о забрани евентуалног права на стицање одређене имовинске користи, тј. камате на камату.³⁷ Уз уважавање овог аргумента, додајемо да се још од Јустинијанових Дигеста, камате сматрају плодовима главнице (*Usura non natura pervenit, sed iure percipitur*), али ти плодови не настају на основу саме главнице, већ се стичу по неком праву као *fructus civiles*. Такво право може дати само норма материјалног права (тј. ЗОО).

Међутим, оно што замерамо овој критици је становиште да Закон о висини стопе затезне камате има процесни карактер. Сматрамо да је реч о пропису материјалног права, зато што поступак обрачуна камате није поступак којим се уређује структура грађанског судског поступка, нити процесни положај, активности и узајамни односи процесних субјеката.

Начин обрачуна заступљен у пракси је недоследан. - Постојећа пракса даје контрадикторна решења јер за исте интервале кашњења даје различите резултате у зависности од тога да ли доцња „захвата“ различите месеце календара услед чега се камата приписује главници (сваког 1. у месецу) или то није случај. На пример: ако дужник касни од 10. до 20. септембра нема приписивања, али ако касни од 25. септембра до 5. октобра биће приписивања. У оба случаја кашњење је 10 дана.

У пракси се конформни метод погрешно примењује. - Суштина конформне методе је да погодује дужнику. У примеру 3 „конформна“ камата износи 3999,5 дин. Под истим условима, прост каматни рачун доноси повериоцу камату од 4007,5 динара. Још један „експеримен-

---

³⁶ Одлука Уставног суда Републике Србије, ИУ број 371/2004 од 20. априла 2006. године, објављена у «Сл. гласнику РС», бр. 48/2006 од 5. јуна 2006. године.

³⁷ Михаило Мишковић, *op. cit.* стр. 80.

тални“ доказ овог става су и „кредитни калкулатори“ којима се може приступити на сајтовима банака.³⁸

Исти ставови дати су и у литератури где се указује да конформна метода као начин обрачуна камате уводи систем камате на камату, али не у корист повериоца већ у корист дужника, као и да је очито да дужник има интереса да се примени конформна метода.³⁹ Међутим, успостављена пракса обрачуна изразито погодује повериоцу јер приписивање камате на крају сваког месеца (односно сваког 1.) мења суштину конформне методе.

Успостављена пракса игнорише забрану анатоцизма. - Најоснованија критика постојеће праксе темељи се на забрани анатоцизма. Приписивање камате главници и обрачунавање камате на тако увећан износ представља анатоцизам. Због тешких последица по дужника, традиционално је забрањено обрачунавати камату на камату, јер је то својеврстан вид зеленаштва.⁴⁰ Анатоцизам је, у начелу, забрањен Законом о облигационим односима.⁴¹

Спорно је питање да ли Закон о висини стопе затезне камате када налаже употребу конформне методе допушта анатоцизам. Чињеница да то чини владајућа пракса не значи да је такво тумачење исправно. Спорно је да ли се у ситуацији када Закон о висини стопе затезне камате прописује месечну каматну стопу, обрачун за наредни месец врши на основицу коју чини главни дуг увећан за доспелу камату у претходном

38 То су *on-line* апликације које информишу о условима кредита: потенцијални клијент унесе податке као што су каматна стопа, главница, период отплате и метод обрачуна (конформни или пропорционални), а калкулатор прикаже висину рате и укупан износ камате. Какве резултате даје један од оваквих калкулатора под следећим условима: износ 100 000 динара; каматна стопа 15% годишње; период отплате 60 месеци? Уколико се одабере конформни метод обрачуна укупна камата је 39 789 динара, док пропорционални (прост) метод даје укупну камату од 42 739 динара. Из овог закључујемо да је конформни метод обрачуна камате повољнији за дужника. Види: https://www.otpbanka.rs/Kalkulator_kredita_srb.php.

39 Михаило Мишковић, *op. cit.* стр. 79.

40 Лако је израчунати да би код дуга од 100 динара са 5% годишње камате, без обрачунавања камате на камату, требало 20 година да камата достигне дуг. Али, ако се дозволи обрачунавање камате на камату, то ће се десити за непуних 14 година. Ивица Јанковец, *op. cit.* стр. 130.

41 „На доспелу а неисплаћену уговорну или затезну камату, као и на друга доспела повремена новчана давања не тече затезна камата, изузев кад је то законом одређено“, чл. 279. ст. 1. Закона о облигационим односима.

месецу, или се за сваки месец примењује конформна метода али увек на исти износ главног дуга.

Сматрамо да нема императивне норме којом се допушта обрачун камате на камату, па забрана из ЗОО није суспендована. Прописом је само одређено да се обрачун камате врши конформном методом, али није прописано да се тај каматни рачун примењује и по истеку периода за који је стопа затезне камате одређена.⁴² Анатоцизам није уведен Законом о висини стопе затезне камате, већ га спроводи пракса широко тумачећи закон.

5. Примереност владајућег начина обрачуна камате условима нашег тржишта

Без обзира на изнете приговоре правне науке и теорије, важно је испитати какво дејство владајући начин обрачуна затезне камате има у конкретним макроекономским условима на нашем тржишту. Овај прагматични приступ је врло важан јер и изузетно висока камата може бити оправдана у одређеним условима. Ни камата по стопи од 110% годишње није претерано висока ако је годишња стопа инфлације 100%.⁴³ У том случају номинална каматна стопа је 110%, а реална само 10%.

Законодавац је законом о висини стопе затезне камате желео да постигне два циља. Први је да заштити повериоца од инфлације и зато у норми о каматној стопи фигурира величина која је везана за раст цена на мало. Други циљ је да пружи накнаду повериоцу зато што није могао да користи новац који му припада. Део стопе затезне камате који зависи од раста цена на мало пружа повериоцу заштиту од депресијације новца, а фиксна стопа од 0.5% месечно представља надокнаду повериоцу за то што због дужникове доцње није могао користити средства која му припадају.⁴⁴ Значи камата треба да буде таква да један део „неутралише инфлацију“⁴⁵ а други део представља

⁴² Драгиша Слијепчевић, *op. cit.* стр. 152.

⁴³ Ивица Јанковец, *op. cit.* стр. 127.

⁴⁴ Ивица Јанковец, *op. cit.* стр. 134.

⁴⁵ Инфлација представља пад куповне моћи новца на нивоу целе економије. Инфлација се најчешће мери индексима цена. Различити индекси мере различите аспекте инфлације. На пример индекс малопродајних цена мери инфлацију са аспекта

реалну камату која припада повериоцу (по фиксној каматној стопи од 0,5 % месечно). Да ли обрачун камате заступљен у судској пракси остварује ове циљеве, анализираћемо на следећем примеру.

Пример 5: Разлика између реалне и номиналне камате услед дејства инфлације. Подаци: потраживање: 1000000 динара; доцња: од 01.01.2004. до 31.12.2008. (четири пуне године); износ затезне камате применом обрачуна заступљеног у пракси: 1 276 412 динара; укупан износ дуга са каматом: 2 276 412 динара.

Да би се испитало да ли овај износ камате испуњава циљеве законодавца мора се прво утврдити инфлација у периоду од 01.01.2004. до 31.12.2008. Инфлацију за дати период утврђујемо на основу методологије Републичког завода за статистику и она за тражени период износи 66,81%.⁴⁶ Према томе, да би купио робу коју је могао да купи јануара 2004. за 1000000 динара, повериоцу децембра 2008. треба 66,81% више, односно 1 668 100 динара. Реална камата се добија када се од затезне камате одузме вредност коју је „појела“ инфлација (Реална камата = 1 276 412 – 668 100 = 608 312 динара за четири године).

Реална камата износи 608 312 динара, што је значајно мање у односу на номинални износ од 1 276 412 динара. Износ реалне камате за једну годину је 152 078 динара, или приближно 15, 2% годишње. Истим поступком, који овде детаљно нећемо наводити, израчунали смо да реална каматна стопа за период од 1.1.2005. до 31.12.2008. за дуг од 1000000 динара, износи приближно 15,35% годишње.⁴⁷

6. Могућа решења проблема обрачуна затезне камате

Status quo. - На основу анализа које укључују кретање инфлације закључујемо да метод обрачуна заступљен у нашој пракси даје у условима који су владали протеклих година на нашем тржишту реалну

потрошача и њихових свакодневних трошкова. Нажалост, због примене другачијих методологија израчунавања камате званични подаци које објављују наши државни органи често се не подударују те их зато нисмо ни користили у овом раду.

⁴⁶ Види: <http://webrzs.stat.gov.rs>.

⁴⁷ У литератури старијој од доба хиперинфлације деведесетих, помиње се да је каматна стопа затезне камате достигала и 432% годишње, као и да се често мењала. Наведено према: Иванка Лекић, *op. cit.* стр. 349. У време хиперинфлације свака стопа затезне камате је обесмишљена.

камату по стопи од око 15 % годишње. Оваква камата је висока, али ако сагледамо генерално лош положај повериоца у Србији, можда и није тако неправична. Поређења ради, у Хрватској је стопа затезне камате у истом периоду била такође 15%.⁴⁸

Оно што је највећа слабост овог метода је свакако његова компликованост (конформни коефицијенти, сложени каматни рачун). Уколико то занемаримо, задржавање постојећег стања је прихватљиво. Наравно, постоје и супротни предлози по којима се нормативна недореченост о постојању или непостојању права обрачуна камате на камату мора разрешити одговарајућом изменом Закона о висини стопе затезне камате.⁴⁹

Месечна капитализација за период до годину дана, после тога прост каматни рачун. - Поједини аутори предлажу комбинацију конформног и пропорционалног метода са тим што се са једног прелази на други после годину дана доцње. Ако закашњење траје до годину дана, треба приписивати камату главници на крају сваког месеца, а кад закашњење са плаћањем траје годину дана и дуже треба примењивати пропорционални метод.⁵⁰ Ова идеја прихваћена је и у делу судске праксе.⁵¹

Овакво решење утемељено је на правном мишљењу ВС Македоније,⁵² али понуђена аргументација није прихватљива из више разлога. Поједини аутори сматрају да је основна слабост предлога у томе што полази од раздвајања и комбинације конформног и пропор-

---

48 Видети: Уредба о висини стопе затезне камате, „Народне новине - службени лист Републике Хрватске“, бр. 72/2002 и бр. 153/2004.

49 Драгиша Слијепчевић, *op. cit.* стр. 153.

50 Ивица Јанковец, *op. cit.* стр. 134.

51 Наиме, постоји „... богата пракса привредних судова, по којој се конформни метод употребљава само за периоде краће од годину дана, док би за периоде од годину дана и дуже требало примењивати пропорционални метод, тј. метод простог интересног рачуна“, Михаило Мишковић, *op. cit.* стр. 79.

52 „При обрачуну затезне камате применом комфорне методе, да би се избегао обрачун камате на камату, када се обрачун врши за период од годину дана, обрачуната затезна камата за прву годину доцње не додаје се на износ главног дуга, већ се обрачун затезне камате надаље врши само на износ главног дуга. На крају друге године затезна камата не додаје се износу главног дуга, а и за трећу и за наредне године обрачун затезне камате врши се као за другу годину. На крају сви износи обрачунате затезне камате сабирају“, Правно мишљење о примени конформне методе, седница ВС Македоније одржана 26.2.1996, Билтен Врховног суда Србије, бр. 3/2003, стр. 283.

ционалног каматног рачуна.⁵³ Нама се чини да недостатак предлога није комбинација метода већ нешто друго. По наведеном, анатоцизам је дозвољен ако је доцња краћа од 12 месеци, а забрањен ако је дужа. Ако је забрана анатоцизма принцип, онда приписивање камате уопште не треба толерисати, без обзира на трајање доцње. Зашто би поверилац био у бољем положају првих годину дана доцње, а после не? И зашто је граница за прелазак са једног на други метод баш 12 месеци, а не нпр. 4 или 19 месеци? Граница од годину дана би имала смисла да је каматна стопа одређена на годишњем нивоу. Међутим, каматна стопа је месечна, и мења се сваког месеца. Поврх свега, будући да Закон о висини стопе затезне камате помиње искључиво конформну методу, не постоји законски основ да суд својим мишљењем преправља закон и налаже примену пропорционалног рачуна.

Компромисно решење. - У складу са претходним закључком, сматрамо да је у постојећим околностима најприхватљивије решење да се камата израчунава конформним методом за сваки месец, али без капитализације када дође до промене каматне стопе (сваког 1. у месецу). Главница је увек иста, а укупна камата се добија када се саберу сви износи месечних камата добијени конформном методом.⁵⁴ Тако је решење нудио некада важећи Закон о рачуноводству: „обрачун затезних камата обавља се конформном методом, ако се обрачун врши за периоде краће од периода за које је утврђена каматна стопа“.⁵⁵ У супротном се примењује пропорционални метод, онда када се ради о периодима дужим него што су назначени овом закону.⁵⁶

Усвајајући ово компромисно решење, остаје се у оквирима које прописује Закон о висини стопе затезне камате, тј. примењује се конформни метод, али нема анатоцизма.

⁵³ Више о томе: Предраг Трифуновић, *op. cit.* стр. 283.

⁵⁴ Михаило Мишковић, *Комфорни метод није анатоцизам*, Судска пракса бр. 4/99, стр. 74 -77.

⁵⁵ Закон о рачуноводству, „Сл. лист СФРЈ“ бр. 12/89 и бр. 35/89.

⁵⁶ Михаило Мишковић, *op. cit.* стр. 78.

7. Европско решење

У вези са отвореним питањима обрачуна затезне камате, осврнућемо се на Директиву о борби против доцње у плаћању у трговинским пословима.⁵⁷ Ова директива је иначе, ако се изузме заштита потрошача, први пропис ЕУ који се тиче кључних тема Облигационог права.⁵⁸

Домашај акта је прецизно дефинисан, Директива 2000/35/ЕС важи само за „комерцијалне трансакције“, с тим што се под „комерцијалним трансакцијама“ подразумева промет односно плаћања за испоручену робу или извршене услуге између предузећа као и између предузећа и јавних власти.⁵⁹ Са друге стране, Директива 2000/35/ЕС се не примењује на односе са потрошачима, нити на потраживања регулисана другим прописима (нпр. потраживања по основу чековних и меничних обавеза, накнада штете, премија осигурања и сл.).

Директива 2000/35/ЕС прописује да је релевантна каматна стопа предвиђена уговором.⁶⁰ Уколико такве одредбе нема, важи каматна стопа која се одређује тако што се на референтну каматну стопу Европске централне банке,⁶¹ дода најмање 7 процентних поена (нпр. ако је референтна каматна стопа 1%, каматна стопа износи 8%).⁶² Уколико држава чланица није прихватила евро, уместо референтне каматне

---

57 Званични назив: *Directive 2000/35/EC of the European Parliament and of the Council of 29 June 2000 on combating late payment in commercial transactions*. Алтернативни превод назива: Директива о сузбијању закаснелих исплата у комерцијалним трансакцијама), у даљем тексту: Директива 2000/35/ЕС.

58 Pilar Perales Viscasillas, *Late Payment directive 2000/35 and the CISG*, *Pace international law review* 19/2007, стр. 126.

59 Чл. 1. и 2. ст. 1. Директиве 2000/35/ЕС. Детаљно о Директиви 2000/35/ЕС: Михајло Цветковић, *op. cit.* стр. 235-256.

60 Чл. 3. тачка д. Директива 2000/35/ЕС уважава аутономију воље странака. Слично, по Закону о облигационим односима, уговорена каматна стопа важи и у случају доцње уколико је виша од затезне камате, али се мора кретати у законом одређеним оквирима (види чл. 277. ст. 2. и чл. 399.).

61 Доступно на: <http://www.ecb.int/home/html/index.en.html>. Референтна каматна стопа дефинисана је на вебсајту Народне банке Србије на следећи начин: каматна стопа према чијим променама се управљају друге каматне стопе.

62 У Немачкој се додаје 8 процентних поена, види BGB 288/2; У Великој Британији такође 8, види: *Late Payment of Commercial Debts (Interest) Act 1998*; У Шпанији, Белгији, Француској, Финској, Ирској, Италији, Естонији, Литванији, Португалу и Луксембургу додаје се 7 процентних поена.

стопе Европске централне банке користи се одговарајућа каматна стопа националне банке.⁶³

Европско решење је једноставније и када се ради о промени каматне стопе. По Директиви 2000/35/ЕС, стопа затезне камате се утврђује семестрално, тако да се камата за период од нпр. 12 месеци обрачунава са само две каматне стопе (у нашем праву за исти период потребно је 12 каматних стопа).⁶⁴

Европска комисија предложила је априла 2009. измене Директиве 2000/35/ЕС. С обзиром да Директива 2000/35/ЕС не прописује метод обрачуна затезне камате, Предлог изричито предвиђа да се затезна камата израчунава на дневној бази, применом простог каматног рачуна.⁶⁵ Директива 2000/35/ЕС није дала задовољавајуће резултате ни у случају доцње субјеката јавног права. Зато Предлог нове директиве садржи строжа правила по којима се рок плаћања, када су дужници јавне власти, ограничава на 30 дана, с тим што стране изузетно могу уговорити дужи рок уколико околности то оправдавају. Поврх камате, поверилац има право на једнократну накнаду од 5% износа дуга. Ова врста пенала, коју ће морати да плате субјекти јавног права, представља велику новину и показује колико су предлагачи одлучни да сузбију кашњење јавног сектора.

Предлози и закључци

Закон о висини стопе затезне камате садржи компликоване и непрецизне норме што оставља могућност за њихово широко тумачење и неуједначену примену. Ово се посебно односи на озбиљне недоумице у вези са конформним методом обрачуна затезне камате који се у нашој судској пракси примењује тако да одговара повериоцу, мада је његова суштина да погодује дужнику. Поврх тога, услед месечног приписивања камате главници, повериоцу се отворено признаје и камата на камату, што је у директној супротности са прокламованом забраном анатоцизма.

63 Чл. 3. тачка д. Директиве 2000/35/ЕС. Референтна каматна стопа Европске централне банке је „најприближнија есконтној каматној стопи коју дефинише Закон о висини стопе затезне камате“, Маја Станивуковић, *Стопа затезне камате на уговорна потраживања у страног валути*, Правни живот, вол. 57, бр. 12/2008, стр. 222.

64 Чл. 3. тачка д. Директиве 2000/35/ЕС.

65 Доступно на: <http://eur-lex.europa.eu/>.

Очигледно је да овако важни и учестали друштвени односи заслужују већу пажњу законодавца и савременије прописе.⁶⁶ У том смислу, Директива 2000/35/ЕС представља добру смерницу, док је Предлог нове директиве још оригиналнији и иновативнији. С обзиром на евентуалне измене и допуне актуелних српских прописа, сматрамо да би требало имати у виду нарочито следеће:

1. Метод обрачуна камате значајно утиче на њен износ па зато мора бити адекватно правно регулисан. Мултидисциплинарни приступ, односно уношење математичких формула у прописе, као и уважавање економских параметара конкретног тржишта, воде ка том циљу.

2. Каматна стопа. Уместо лоше дефинисане каматне стопе, требало би, као полазну тачку искористити норму из Директиве 2000/35/ЕС по којој је стопа затезне камате референтна каматна стопа националне банке увећана за најмање 7 процентних поена. На тај начин стопа се везује за „цену новца“, а не за цену робе.

3. Метод обрачуна. Неопходно је напустити конформни метод и прихватити прост каматни рачун, као што предвиђа Предлог нове директиве. Прост каматни рачун се лако примењује, а правичан је и за дужника и за повериоца без обзира на трајање доцње. Из упоредноправног прегледа (Бугарска, Мађарска, Хрватска, Словенија) се види да ниједна од ових земаља не прописује конформну методу за израчунавање затезне камате.⁶⁷

4. Уместо промена на сваких месец дана, стопу затезне камате треба мењати семестрално. На тај начин, смањује се сложеност обрачуна и повећава правна сигурност (информација о висини стопе је доступнија и трајнија).

5. Закон о висини стопе затезне камате јединствено регулише затезну камату без обзира на то ко је дужник, а ко поверилац. Такво регулисање, по природи ствари, није примерено, па је неопходно да се и у српском праву за уговоре у привреди предвиди посебан режим затезне камате. У складу са тим, истичемо да Директива 2000/35/ЕС

---

⁶⁶ Чл. 29. ст. 2. Хрватског закона о Обвезним односима („Народне новине - службени лист Републике Хрватске“, бр. 35/2005.) усклађен је са Директивом 2000/35/ЕС.

⁶⁷ Маја Станивуковић, *op. cit.* стр. 231.

има тачно утврђен домашај будући да се односи само на „комерцијалне трансакције“.

6. Јавни сектор има стабилан и предвидљив прилив средстава, долази до кредита лакше и по повољнијим условима од приватног сектора, а због тзв. природног монопола мање зависи од изградње сталних и дуготрајних пословних односа. Субјекти јавног права су у бољем положају од приватних и зато заслужују теже последице уколико касне са плаћањем (као што предвиђа Предлог нове директиве). С обзиром да су Република Србија и њена јавна предузећа највећи дужници у држави, посебне мере за сузбијање дужничке доцње у коју они често западају требало би да нађу место и у нашем праву.

Mihajlo Cvetković, LL.B.
Teaching Assistant,
Faculty of Law, University of Niš

LEGAL ASPECTS OF INTEREST CALCULATION METHODS

Summary

One of the most important legal consequences in case of late payment is the obligation to pay default interest (penalty interest). Default interest is the fee for using someone else's money. The amount of interest depends on the time delay, interest rates and the calculation method. Although the method of calculation is a very important factor for interest, it is often neglected in the legal regulations and legal theory.

At the beginning of this paper, the author points out to the general concept of interest, with a focus on the default (penalty) interest and its functions. Particular attention is paid to method of interest calculation for its impact on the overall amount of debt. Because of the complexity of the matter the author starts from the ground up: simple and compound interest computation. Simple interest is calculated only on the principal amount, or on that portion of the principal amount that remains unpaid. Compound interest is very similar to simple interest; however, with time, the difference

becomes considerably larger. This difference occurs because unpaid interest is added to the balance due. Put another way, the borrower (debtor) is charged interest based on previous interest.

In the second part of the paper, the author indicates shortcomings of Serbian Act on Default Interest Rate (2001). Due to those shortcomings, the default interest is calculated in a specific way that is shown and analyzed in the light of existing conditions on Serbian market. Since the current condition of the domestic legislation and legal practice is inadequate, the author points out to EU Directive [2000/35/EC](#) on combating late payment in commercial transactions and notes the innovative solutions contained in the 2009 Proposal for a new Directive on combating late payment.

At the end, the author concludes that national legislation needs to be updated. Conclusion contains several proposals how to do so. Proposals are related to: determination of interest rate; transfer to “simple” interest; frequency of interest rate modification; special rules for certain categories of debtors.

Key words: *interest on overdue payments, calculation method, monetary obligations, anatocism, compound interest, interest rate*